

روستا و توسعه، سال ۲۳، شماره ۸۹، بهار ۱۳۹۹

DOI: 10.30490/RVT.2020.253712.0

تحلیل موانع اجرای طرح هادی در مناطق روستایی شهرستان تبریز

حسن خدایی استیاری^۱، علی اسدی^۲، فریده امانی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۹/۱۲

چکیده

در چند دهه گذشته، با توجه به اهمیت توسعه روستایی در فرآیند توسعه ملی، روستاهای ایران پیوسته شاهد تغییرات نسبتاً زیادی در حیات خود و ساکنانشان بوده و در این راستا،

۱- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، کرج، ایران.

(hasan_khodayi@yahoo.com)

۲- نویسنده مسئول و استاد دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران، کرج، ایران.

(Aasadi@ut.ac.ir)

۳- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، کرج، ایران.

(Famani7@ut.ac.ir)

رویکردهای گوناگون برای دستیابی به اهداف توسعه روستایی در کانون توجه قرار گرفته است؛ یکی از مهم ترین این رویکردها اجرای طرح هادی روستایی است. علی رغم اهداف و برنامه های اولیه این طرح برای توسعه روستاها در مناطق مختلف کشور، شواهد نشان می دهد که در عمل، تهیه و اجرای آن با مشکلات متعدد در ابعاد مختلف روبه رو شده است. هدف پژوهش حاضر تحلیل و بررسی موانع اجرای طرح هادی در مناطق روستایی شهرستان تبریز بود و جامعه آماری آن را تمامی سرپرستان خانوارهای روستایی در کلیه روستاهای بالای سی صد خانوار این شهرستان که در آنها، طرح هادی روستایی تا پایان سال ۱۳۹۰ اجرا و تکمیل شده بود، تشکیل می داد (N=۳۷۶۳۲)؛ از آن میان، با بهره گیری از رابطه کوکران، ۳۶۲ سرپرست خانوار به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. برای دستیابی به نمونه و تکمیل پرسشنامه ها، از روش نمونه گیری طبقه ای با انتساب متناسب بهره گرفته شد. بعد از تأیید روایی محتوایی پرسشنامه به منظور تعیین قابلیت اعتماد ابزار تحقیق، پیش آزمون انجام شد و مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای مؤلفه های اصلی پرسشنامه ۰/۷۱ به دست آمد. به منظور شناسایی شاخص عامل های مرتبط با سازه «مشکلات اجرای طرح هادی در مناطق روستایی شهرستان تبریز»، از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. نتایج به دست آمده حاکی از آن بود که پنج عامل مدیریتی - برنامه ریزی، کالبدی، زیست محیطی، دانشی - اطلاعاتی و فنی در حدود ۷۱/۷۳ درصد از واریانس کل را تبیین می کنند. همچنین، اولویت بندی گویه های مشکلات اجرای طرح هادی نشان داد که سه گویه عدم مشارکت روستاییان در فرآیند مدیریت طرح ها، عدم تناسب طرح با نیازها و مسائل اصلی روستاییان، و عدم آشنایی مدیران، پیمانکاران و مشاوران طرح ها با محیط های روستایی، به ترتیب، رتبه های اول تا سوم را به خود اختصاص دادند.

کلیدواژه ها: طرح هادی روستایی، موانع اجرای طرح، تبریز (شهرستان).

.....تحلیل موانع اجرای طرح هادی در

در اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست و یکم، برنامه های توسعه روستایی در بسیاری از کشورهای توسعه یافته و نیز در حال توسعه به طور جدی در کانون توجه برنامه ریزان و سیاست گذاران قرار گرفت که در راستای بهبود شرایط زندگی مردم در مناطق روستایی، به طراحی و اجرای برنامه ها و اقدامات بسیار گوناگون پرداختند (Long et al., 2011). توسعه روستایی به معنی فرآیند توانمندسازی و تقویت قابلیت زندگی و کیفیت محیط زندگی از لحاظ کارآیی اقتصادی و کیفیت محیط زیست کالبدی در نواحی روستایی است (Holand et al., 2003). در چند دهه اخیر، عمران و توسعه روستایی همواره یکی از دغدغه های اصلی توسعه در ایران و اکثر کشورهای در حال توسعه بوده است. در بسیاری از کشورها، توسعه روستایی در قالب راهبردی مهم برای تأمین نیازهای اساسی و توزیع بهینه ناشی از توسعه ملی تلقی شده و بدین منظور نیز با شیوه های متعدد، الگوهای گوناگون برای توسعه روستایی تجربه شده است. یکی از اقداماتی که در زمینه توسعه مناطق روستایی کشور از سال های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی انجام گرفت، اجرای طرح هادی روستایی بوده که با هدف اصلی فراهم سازی بستر تجدید حیات و هدایت روستا با در نظر گرفتن جنبه های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی، طراحی و انجام شده است (Molaei Hashjin, 2002).

فرآیند برنامه ریزی و طراحی در طرح هادی برآمده از رویکرد سنتی یا همان برنامه ریزی و طراحی جامعه روستایی است که از ویژگی های مهم آن می توان به نکاتی همچون تأکید بر توسعه فنون برنامه ریزی شهری، برنامه ریزی از بالا به پایین، عقلایی بودن برنامه ریزی و تأکید بر فنون و متخصصان، توجه به سخت افزار، توجه به اصول مشترک مکان ها و ارائه الگوی همسان، نگاه تنها به واژه توسعه (تک نسخه ای بودن الگوها) و... اشاره داشت. با توجه به ویژگی های یادشده و ناقص بودن شرح خدمات طرح های هادی روستایی، نتایج مطالعات مختلف حاکی از آن است که در عمل، اجرای این طرح ها در مناطق روستایی مختلف کشور با مشکلات متعدد روبه رو شده است (Fozuni Ardakani, and Hayati, 2011; Kalantari and Khajeh-Shahkouhi, 2002; Mobarak, 2011)؛ و

در نتیجه، به گونه‌ای مناسب نتوانسته است تغییرات مثبت پیش‌بینی شده در روستاها را ایجاد کند. به هر حال، با وجود برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته برای عملیاتی شدن طرح هادی در سطح بیشتر روستاها، بررسی‌های اولیه در این زمینه حاکی از وجود مشکلات متعدد در فرآیند تهیه و اجرای این طرح در بیشتر روستاهاست، به گونه‌ای که بخش عمده اهداف این طرح‌ها محقق نشده است. از این رو، با توجه به آنچه گفته شد، پرسش‌های اصلی مطالعه حاضر این است که: «اجرای طرح‌های هادی در مناطق روستایی شهرستان تبریز با چه مشکلاتی مواجه بوده است؟» و «به ترتیب اولویت، مهم‌ترین مشکلات اجرای طرح‌های هادی کدامند؟».

بسیاری از محققان و صاحب‌نظران، حوزه فعالیت در زمینه توسعه روستایی را شامل پنج بعد اساسی مدیریت منابع انسانی، امور زیربنایی و توسعه کالبدی روستاها، مدیریت منابع طبیعی، توسعه کشاورزی و توسعه فعالیت‌های غیرکشاورزی در نظر گرفته‌اند (Gibson et al., 2010). از میان این ابعاد پنج‌گانه، فراهم ساختن امکانات و زیرساخت‌ها و بهسازی و توسعه سکونتگاه‌های روستایی یکی از مؤلفه‌های مهم برنامه‌ریزی توسعه روستایی به‌شمار می‌رود (Liu, 2007). طرح هادی روستایی به‌عنوان محلی برای برون‌رفت از وضعیت نامناسب پیش‌آمده در نظر گرفته شده که از یک‌سو، بتواند ضمن اصلاح عرصه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، به رشد و گسترش کالبدی آنها سمت و سوی مناسب دهد و از سوی دیگر، به نظم‌دهی جایگاه این کانون‌ها در روابط و پیوندهای فضایی بپردازد (Rezaei and Shokati Amqani, 2014).

هدف از اجرای طرح هادی روستایی «ایجاد زمینه توسعه و عمران روستاها و توجه به شرایط فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی»، «تأمین عادلانه امکانات از طریق ایجاد تسهیلات اجتماعی، تولیدی و رفاهی»، «هدایت وضعیت کالبدی روستا» و «ایجاد تسهیلات لازم برای بهبود مسکن روستاییان و خدمات زیست‌محیطی و عمومی» است. از زمان اجرای طرح‌های هادی در مناطق روستایی بیش از سه دهه می‌گذرد و با آنکه تهیه و اجرای این طرح‌ها از جمله ضروریات تعدیل و یا حذف شیوه‌های بخشی‌نگر و ایجاد قطب‌های توسعه به حساب می‌آید، اما

.....تحلیل موانع اجرای طرح هادی در

اجرای ناقص و نامناسب آنها نه تنها با آثار و پیامدهای مثبت همراه نبوده، بلکه بی‌اعتمادی روستاییان به نوآوری‌های برنامه‌ریزان طرح هادی را نیز در پی داشته است (Baqlani, K., 2007). در عمل، اجرای طرح هادی در بسیاری از مناطق روستایی کشور با مشکلات مختلف مواجه شده که در پی، بر اساس نتایج مطالعات تجربی، به مرور و تبیین برخی از مهم‌ترین این مشکلات پرداخته شده است.

بوئر و بودجورووا (Bauer and Budjurova, 2011)، در بررسی مشکلات و چالش‌های دستیابی به توسعه روستایی، وجود مشکلات مالی و پایین بودن سطح آگاهی و شناخت روستاییان در زمینه طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی را به‌عنوان مهم‌ترین چالش‌های توسعه کالبدی روستا یادآور شده‌اند. همچنین، لانگ و همکاران (Long et al., 2011)، با ارزیابی توسعه کالبدی در مناطق روستایی چین، مهم‌ترین مشکلات و موانع اجرای طرح‌های توسعه کالبدی را شامل ضعف در سیاست‌گذاری دولتی و نبود انگیزه‌های کافی برای توسعه عمرانی روستاها، تقلید از طرح‌های شهری و از بین رفتن بافت سنتی روستاها، کمبود منابع مالی برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌های توسعه کالبدی، عدم توجه کافی به توسعه مناطق روستایی، تأکید بیش از حد بر صنعتی‌سازی و شهرنشینی، سنتی بودن کشاورزی، شکاف درآمدی بین مناطق روستایی و شهری، و پراکندگی مناطق روستایی و موقعیت جغرافیایی آنها دانسته‌اند. شیجی و همکاران (Shijie et al., 2012) به بررسی نقش اصلاحات زیرساختی - کالبدی در دستیابی به توسعه متوازن نواحی روستایی و شهری پرداخته، نتیجه گرفتند که ایجاد و توسعه اصلاحات زیرساختی نقش بسیار مهمی در دستیابی به توسعه هماهنگ اجتماعی - اقتصادی بین مناطق روستایی و شهری دارد؛ همچنین، ضعف مدیریتی و نبود اعتبارات کافی و عدم حمایت مالی از روستاییان برای ایجاد اصلاحات، بروز مسائل زیست‌محیطی و آسیب به طبیعت در روستا، وجود برخی مشکلات فنی در اجرای طرح‌ها، و آشنایی اندک دست‌اندرکاران طرح‌ها با شرایط اجتماعی - فرهنگی مناطق روستایی از مهم‌ترین مشکلات اجرای اصلاحات زیرساختی - کالبدی است، که سبب کاهش اثربخشی فعالیت‌ها می‌شود.

مولایی و تحویل‌داری (Molaei and Tahvildari, 2015)، با رویکرد توسعه پایدار، به تحلیل موانع محیطی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی- فضایی اجرای طرح‌های هادی در روستاهای کوهستانی در شهرستان رضوانشهر پرداختند. بر اساس نتایج این تحقیق، از جمله موانع متعدد در اجرای طرح‌های هادی و توسعه کالبدی در روستاهای کوهستانی عبارت‌اند از: عرض کم معابر، شیب نامناسب زمین، عدم وجود زمین برای تعریض و اصلاح شیب معابر، فرسایش و لغزش زمین، محدودیت زمین برای توسعه کالبدی روستا در قالب ساخت‌وسازهای مسکونی و غیرمسکونی و همچنین، ناهموار بودن زمین در محدوده طرح هادی، جریان رودخانه و حریم کمی و کیفی آن، اراضی جنگلی، جمعیت کم سکونتگاه روستایی، عدم همکاری و نیز مشارکت پایین روستاییان. ربیعی‌فر و همکاران (Rabieifar et al., 2015)، با تحلیل و ارزیابی اثرات اجرای طرح هادی در تحولات اجتماعی- اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی در روستاهای استان زنجان، بدین نتیجه رسیدند که اجرای طرح هادی با میانگین رشد ۳/۸ درصدی موجب بهبود شاخص اجتماعی شده اما در شاخص‌های اقتصادی با میانگین رشد ۲/۱۸ درصد چندان تأثیر نداشته است؛ و به ترتیب، متغیرهای بهداشت و آموزش بیشترین تأثیر و متغیرهای تولید و درآمد کمترین تأثیر را از اجرای طرح هادی پذیرفته‌اند. گل محمدی و محمدزاده (Golmohammadi and Mohammadzadeh, 2015) به بررسی پیامدها و اثرات اجرای طرح هادی روستایی در روستاهای فورخاص و دره‌عباس شهرستان درمیان استان خراسان جنوبی پرداختند و نتایج نشان داد که پنج عامل کالبدی- زیرساختی، اجتماعی، بهداشتی، اقتصادی و زیست‌محیطی، در مجموع، ۷۰/۱۱ درصد واریانس کل را تبیین می‌کنند. همچنین، بر اساس نتایج آزمون پیرسون، در کلیه فرضیه‌ها (شامل اثرات اجرای طرح هادی در تغییرات کالبدی، مهاجرت معکوس، مشارکت روستاییان) مورد تأیید قرار گرفته و تنها در بخش اشتغال‌زایی و زیست‌محیطی، تأثیرات معنی‌دار نبوده است.

نتایج بررسی پژوهش‌های پیشین در زمینه طرح هادی روستایی حاکی از نارسایی‌های جدی در اجرای این طرح‌هاست و ارزیابی طرح‌های هادی روستایی که به‌طور عمده، به

.....تحلیل موانع اجرای طرح هادی در

گزارش‌های تهیه‌شده طرح‌های هادی روستایی پرداخته، بیانگر نیاز به هماهنگی بیشتر طرح‌های هادی با طرح فرادست، استفاده از روش‌های علمی تر و لزوم تقویت ارتباط بین بخش‌های طرح با یکدیگر است، زیرا با نگاهی نقادانه به چگونگی تهیه، اجرا و محتوای این طرح‌ها، می‌توان مسائل و مشکلات را شناخت و راهکارهایی برای جلوگیری از شدت یافتن مسائل تدارک دید. همچنین، باید در گام نخست، روستاییان به‌عنوان جامعه هدف و ذی‌نفعان اصلی برنامه‌های توسعه مورد توجه برنامه‌ریزان توسعه روستایی قرار گیرند. از این‌رو، مطالعه حاضر با هدف شناخت هرچه بیشتر نقاط ضعف طرح‌های هادی روستایی و محدودسازی بازخوردهای منفی این طرح‌ها و بسط منافع حاصل از اجرای آنها به کل محیط روستا در راستای بهبود اوضاع اجتماعی و اقتصادی روستاها انجام پذیرفته است.

مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر، از لحاظ میزان و درجه کنترل متغیرها، غیرآزمایشی و توصیفی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، میدانی بوده و به لحاظ قابلیت تعمیم یافته‌ها، از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش را تمامی سرپرستان خانوارهای روستایی در کلیه روستاهای بالای سی صد خانوار در شهرستان تبریز که طرح هادی روستایی تا پایان سال ۱۳۹۰ در آنها اجرا و تکمیل شده بود، تشکیل می‌دهند ($N=37632$)؛ از میان این تعداد سرپرستان خانوارها، با بهره‌گیری از رابطه کوکران، ۳۶۲ نفر به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. برای دستیابی به نمونه و تکمیل پرسشنامه‌ها، از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب بهره گرفته شد که پس از محاسبه، تعداد نمونه‌ها به شرح جدول ۱ به هر کدام از روستاها اختصاص یافت. آنگاه با مراجعه به چارچوب نمونه، تعداد پاسخ‌گویان مورد نظر در هر کدام از طبقات به صورت تصادفی انتخاب و سپس، داده‌های مورد نیاز از طریق تکمیل پرسشنامه‌ها گردآوری شد. ابزار گردآوری داده‌های پژوهش پرسشنامه بوده، که از دو بخش مشخصه‌های فردی و حرفه‌ای پاسخ‌گویان و پرسش‌های مرتبط با مشکلات اجرای طرح هادی در مناطق روستایی (شامل ۲۸ متغیر) تشکیل شده است.

برای سنجش هر کدام از متغیرها در پرسشنامه، از طریق طیف لیکرت پنج سطحی (از خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵) استفاده شد. روایی محتوایی پرسشنامه با نظر تعدادی از اعضای هیئت علمی دانشگاه و برخی کارشناسان بنیاد مسکن مورد تأیید قرار گرفت. برای تعیین قابلیت اعتماد ابزار تحقیق نیز مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برابر با ۷۱ درصد بوده که بر این اساس، ضرایب پایایی مورد نظر قابل قبول است. تحلیل داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS صورت گرفته و نتایج بر اساس آماره‌هایی همچون فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار، ضریب تغییرات و تحلیل عاملی ارائه شده است.

جدول ۱- تعداد کل روستاهای مورد مطالعه و نمونه‌های اختصاص یافته به هر روستا

بخش	روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه‌های اختصاص یافته	بخش	روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه‌های اختصاص یافته
	الوار علیا	۳۳۱	۳		باغ معروف	۳۲۲۳	۳۱
	اوغلی	۴۲۱	۴		کجوار	۱۷۴۴	۱۷
	الوار سفلی	۱۶۹۶	۱۶		ینگسپران	۸۹۲	۹
	خواجهدیزج	۵۸۱	۶		انا خاتون	۱۸۸۴	۱۸
	مایان علیا	۶۷۶	۷	مرکزی	کندرود	۲۵۶۱	۲۵
	سهلان	۸۷۷	۸		نعمت آباد	۶۷۱	۶
	مایان سفلی	۱۶۹۴	۱۶		دیزج لیلی خانی	۸۵۸	۸
	سفیده خوان	۶۱۳	۶		خلجان	۱۸۹۲	۱۸
مرکزی	هروی	۷۸۸	۸		اسنجان	۳۹۷	۴
	بیرق	۱۱۱۹	۱۱		زینجناب	۵۲۸	۵
	لیقوان	۱۵۵۳	۱۵		نوجه ده	۶۰۵	۶
	شادبادمشایخ	۱۳۵۱	۱۳		تازه کند	۶۰۲	۶
	چاوان	۶۲۳	۶	خسروشهر	ساتللو	۳۷۲	۳
	فتح آباد	۵۸۰	۶		اخوله	۸۰۰	۸
	زرناق	۶۴۰	۶		ینگسکندی	۳۹۷	۴
	شادباد علیا	۵۹۳	۵		شیخ حسن	۸۱۱	۸
	کرکج	۲۵۳۶	۲۴		لاهیجان	۱۳۶۴	۱۳

.....تحلیل موانع اجرای طرح هادی در

اسفهان ۱۳۵۵ ۱۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج و بحث

بر پایه اطلاعات به دست آمده (جدول ۲)، بیشتر پاسخ‌گویان مورد مطالعه (نود درصد) مرد بودند؛ به لحاظ سن، میانگین سنی پاسخ‌گویان در حدود ۳۹ سال، بیشترین فراوانی (۳۹ درصد) مربوط به رده سنی ۴۱ تا پنجاه سال و نیز کمینه و بیشینه سن پاسخ‌گویان، به ترتیب، ۲۳ و ۷۹ سال بود. همچنین، بر پایه یافته‌های پژوهش، شغل اصلی ۳۳ درصد از پاسخ‌گویان کشاورز، بیست درصد دامدار، پانزده درصد کشاورز-دامدار و ۳۲ درصد نیز سایر مشاغل بود و حدود هشتاد درصد از پاسخ‌گویان دارای شغل دوم بودند؛ همچنین، بیشترین فراوانی سطح تحصیلات (۳۵ درصد) مربوط به پاسخ‌گویان دارای سواد خواندن و نوشتن بود.

جدول ۲- توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب سن، تحصیلات، شغل و شغل دوم

متغیر	دسته‌بندی	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	مرد	۳۲۵	۹۰
	زن	۳۷	۱۰
سن (میانگین=۴۲)	کمتر از ۳۰ سال	۹۰	۲۵
	۳۱ تا ۴۰	۸۱	۲۲
	۴۱ تا ۵۰	۱۴۲	۳۹
	۵۱ به بالا	۴۹	۱۴
تحصیلات	بی‌سواد	۶۱	۱۷
	خواندن و نوشتن	۱۲۷	۳۵
	دبیرستان و دیپلم	۱۰۴	۲۹
	فوق دیپلم	۳۹	۱۱
	لیسانس و بالاتر	۳۱	۸
شغل دوم	بلی	۲۹۱	۸۰
	خیر	۷۱	۲۰
	کشاورز	۱۲۱	۳۳

۲۰	۷۱	دامدار
۱۵	۵۵	کشاورز- دامدار
۳۲	۱۱۵	سایر

مأخذ: یافته‌های تحقیق

اولویت‌بندی مشکلات اجرای طرح هادی

نتایج اولویت‌بندی مشکلات اجرای طرح هادی در روستاهای مورد مطالعه از دیدگاه پاسخ‌گویان در جدول ۳ آمده است. بررسی اولویت‌های محاسبه‌شده بر حسب ضریب تغییرات حاکی از آن است که از نظر پاسخ‌گویان، پنج‌گویه عدم مشارکت روستائیان در فرآیند مدیریت طرح‌ها، عدم تناسب طرح با نیازها و مسائل اصلی روستائیان، عدم آشنایی مدیران، پیمانکاران و مشاوران طرح‌ها با محیط‌های روستایی، نیمه‌تمام رها شدن کارها و مشکل مدیریت در اجرا و سیمای نامناسب بدنه‌ها و فرسوده بودن ساختمان‌های روستا، به ترتیب، بیشترین میزان اولویت را به خود اختصاص داده‌اند، در حالی که پنج‌گویه گسترش آلودگی زیست‌محیطی به‌ویژه هوا به دلیل عدم مکان‌یابی مناسب دفع زباله‌ها و پسماندها، نبود امکانات تفریحی و ورزشی در سطح روستا و عدم رسیدگی و توجه به بافت‌های ارزشمند و فرهنگی روستا، کیفیت پایین ساخت‌وسازهای روستایی، نامرغوب بودن مصالح ساختمانی مورد استفاده در ساخت سکونتگاه‌ها و از بین رفتن پوشش گیاهی در محدوده اجرای طرح‌های هادی، از نظر پاسخ‌گویان، کمترین میزان اولویت را به خود اختصاص داده‌اند.

.....تحلیل موانع اجرای طرح هادی در

جدول ۳- اولویت بندی مشکلات اجرای طرح هادی روستایی از دیدگاه پاسخ گویان

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	موانع
۱	۰/۳۱۱	۱/۱۸	۳/۷۹	عدم مشارکت روستاییان در فرآیند مدیریت طرح‌ها
۲	۰/۳۱۴	۱/۲۰	۳/۸۳	عدم تناسب طرح با نیازها و مسائل اصلی روستاییان
۳	۰/۳۲۰	۱/۲۷	۳/۹۶	عدم آشنایی مدیران، پیمانکاران و مشاوران طرح‌ها با محیط‌های روستایی
۴	۰/۳۵۸	۱/۳۷	۳/۸۳	نیمه تمام رها شدن کارها و مشکل مدیریت در اجرا
۵	۰/۳۶۲	۱/۳۱	۳/۶۳	سیمای نامناسب بدنه‌ها و فرسوده بودن ساختمان‌های روستا
۶	۰/۳۶۳	۱/۲۸	۳/۵۴	تغییر مسیر شبکه آبراه‌های طبیعی در روستا
۷	۰/۳۶۵	۱/۲۵	۳/۴۲	عدم تخصیص اعتبار و منابع مالی کافی به واحدهای خسارت دیده
۸	۰/۳۶۷	۱/۱۸	۳/۲۱	نامناسب بودن وضعیت دفع آب‌های سطحی
۹	۰/۳۶۹	۱/۲۴	۳/۳۸	عدم ارائه آموزش‌های لازم به پیمانکاران و مدیران اجرایی طرح به منظور آشنایی با محیط و فرهنگ مناطق روستایی
۱۰	۰/۳۷۱	۱/۳۵	۳/۶۳	گسترش آلودگی فضولات حیوانی در سطح روستا
۱۱	۰/۳۷۴	۱/۴۳	۳/۸۳	عدم انعطاف طرح برای ایجاد تغییرات جزئی در آن با توجه به شرایط مناطق روستایی مختلف
۱۲	۰/۳۸۲	۱/۱۸	۳/۰۸	توسعه نامتقارن بافت روستا
۱۳	۰/۳۸۸	۱/۲۶	۳/۱۵	نبود برنامه‌های آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی به منظور اطلاع‌رسانی به روستاییان در مورد طرح
۱۴	۰/۳۹۴	۱/۲۰	۳/۰۴	وجود نقایص فنی در طراحی و اجرای طرح
۱۵	۰/۴۰۰	۱/۲۸	۳/۲۱	نامناسب بودن وضعیت معابر
۱۶	۰/۴۰۲	۱/۴۴	۳/۵۸	ایجاد تغییرات منفی در توپوگرافی روستا به ویژه ایجاد فرسایش خاک
۱۷	۰/۴۰۴	۱/۲۶	۳/۱۳	از بین رفتن اراضی کشاورزی و تبدیل کاربری آنها به کاربری‌های غیرزراعی
۱۸	۰/۴۰۴	۱/۳۸	۳/۴۲	طولانی شدن اجرای طرح
۱۹	۰/۴۱۱	۱/۳۲	۳/۲۱	ناشناخته بودن اهمیت طرح برای روستاییان
۲۰	۰/۴۱۵	۱/۳۷	۳/۲۹	زمان‌بر بودن و وجود موانع اداری برای دریافت پروانه ساخت و مجوز
۲۱	۰/۴۲۱	۱/۴۰	۳/۳۳	آشنایی کم دهیاران با ضوابط و مقررات طرح
۲۲	۰/۴۲۲	۱/۴۴	۳/۴۲	جاری شدن آب‌های سطحی در برخی از بخش‌های روستا و ایجاد آلودگی‌های مختلف زیست محیطی
۲۳	۰/۴۲۸	۱/۳۰	۳/۰۴	راکد ماندن آب و ایجاد آب‌گرفتگی در برخی از بخش‌های روستا به دلیل ساخت غیراصولی جداول و معابر
۲۴	۰/۴۲۹	۱/۵۶	۳/۶۳	از بین رفتن پوشش گیاهی در محدوده اجرای طرح‌های هادی
۲۵	۰/۴۳۱	۱/۴۷	۳/۴۲	نامرغوب بودن مصالح ساختمانی مورد استفاده در ساخت سکونتگاه‌ها
۲۶	۰/۴۳۳	۱/۳۷	۳/۱۷	کیفیت پایین ساخت و سازهای روستایی
۲۷	۰/۴۵۶	۱/۴۲	۳/۱۳	نبود امکانات تفریحی و ورزشی در سطح روستا و عدم رسیدگی و توجه به بافت‌های ارزشمند و فرهنگی روستا
۲۸	۰/۴۶۱	۱/۵۲	۳/۲۹	گسترش آلودگی زیست محیطی به ویژه هوا به دلیل عدم مکان‌یابی مناسب دفع زباله‌ها و پسماندها

مأخذ: یافته‌های تحقیق

به منظور دسته‌بندی مشکلات اجرای طرح هادی در مناطق روستایی شهرستان تبریز و تعیین مقدار واریانس تبیین شده از طریق هر کدام از متغیرها در قالب عامل‌های دسته‌بندی شده، از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. بر اساس نتایج تحقیق، معنی داری آزمون بارتلت در سطح اطمینان ۹۹ درصد و مقدار مناسب KMO حاکی از کفایت حجم نمونه برای تحلیل عاملی است و نشان می‌دهد که ماتریس همبستگی بین گویه‌ها ماتریس واحد است؛ یعنی، از یک سو، بین گویه‌های هر عامل همبستگی بالا وجود دارد و از سوی دیگر، بین گویه‌های یک عامل و گویه‌های عامل دیگر هیچ گونه همبستگی مشاهده نمی‌شود.

جدول ۴- مقدار KMO و آزمون بارتلت و سطح معنی داری

مجموعه مورد تحلیل	مقدار KMO	مقدار بارتلت	سطح معنی داری
مشکلات اجرای طرح هادی روستایی	۰/۸۳۷	۷۷۲۳/۷۷۱	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

برای استخراج عامل‌ها، از معیار مقدار ویژه استفاده شد و عامل‌هایی مد نظر قرار گرفت که مقدار ویژه آنها از یک بزرگ‌تر بود. نتایج به دست آمده از تحلیل عاملی در جدول ۵ آمده است. همان گونه که از نتایج پیداست، به طور کلی، پنج عامل استخراج شده در حدود ۷۱/۷۰ درصد از واریانس کل سازه «مشکلات اجرای طرح هادی در مناطق روستایی شهرستان تبریز» را تبیین می‌کنند.

بر اساس جدول ۵، عامل اول متغیر مدیریتی- برنامه‌ریزی ۳۶/۲۴ درصد، عامل دوم متغیر کالبدی ۱۱/۲۹ درصد، عامل سوم متغیر زیست‌محیطی ۸/۴۶ درصد، عامل چهارم متغیر دانشی- اطلاعاتی ۸/۳۷ درصد و عامل پنجم متغیر فنی ۱/۷۸ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کنند. در پژوهش حاضر، برای چرخش عامل‌ها از روش واریماکس استفاده شده است. بعد از مرحله چرخش، متغیرهای مربوط به هر عامل به صورت ستونی مشخص می‌شوند. البته ذکر این نکته ضروری است که پس از چرخش، شش متغیر به دلیل پایین بودن بار عاملی آنها از تحلیل حذف شدند.

.....تحلیل موانع اجرای طرح هادی در

جدول ۵- مقدار ویژه و واریانس تبیین شده از طریق هر عامل

عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس
مدیریتی- برنامه‌ریزی	۸/۴۷۰	۳۶/۲۴۹	۳۶/۲۴۹
کالبدی	۲/۶۰۲	۱۱/۲۹۲	۴۷/۵۴۱
زیست محیطی	۲/۰۹۰	۸/۴۶۵	۵۶/۰۰۶
دانشی- اطلاعاتی	۲/۰۶۴	۸/۳۷۳	۶۴/۳۷۹
فنی	۱/۷۸۱	۷/۳۶۰	۷۱/۷۳۹

مأخذ: یافته‌های تحقیق

با توجه به نتایج تحلیل عاملی، نخستین عاملی که وارد تحلیل عاملی شده و بیشترین میزان واریانس را به خود اختصاص داده است، عامل مدیریتی- برنامه‌ریزی است. در این زمینه، یکی از مهم‌ترین مشکلات اجرای طرح هادی در روستاهای منطقه مورد مطالعه مربوط به نحوه اجرای آن است، به گونه‌ای که بسیاری از روستاییان طرح را جدی نمی‌گیرند و در مواردی، حتی در برابر اجرای آن مقاومت نیز می‌کنند. یکی از دلایل اصلی این مسئله مربوط به عدم نیازسنجی از روستاییان است. از آنجا که برای تهیه طرح‌های هادی، از روستاییان نظرخواهی صورت نمی‌گیرد، اکثر افراد محلی این طرح را غیربومی و بیرونی قلمداد می‌کنند و حاضر به مشارکت در آن نیستند، در حالی که برنامه‌ریزی کالبدی فعالیتی است که بیشترین ارتباط را با مردم دارد؛ یعنی، در واقع، همان کسانی که نتایج آن روی زندگی آنها بآثیرگذار است. در مجموع، وجود چنین مشکلاتی سبب شده است که فرآیند اجرای طرح هادی در روستاهای مورد مطالعه تا حدود زیادی زمان بر شود و فعالیت‌ها طبق جدول زمانی پیش‌بینی شده صورت نپذیرد. از سوی دیگر، با توجه به بالا بودن هزینه اجرای طرح هادی، در اثر ضعف مدیریتی و عدم ارزیابی و برنامه‌ریزی صحیح، اعتبار و منابع مالی کافی متناسب با طرح به روستاییان تخصیص داده نشده و به دلیل محرومیت بیشتر روستاهای مشمول طرح و عدم توانایی مالی کافی، بیشتر روستاییان قادر به مشارکت در طرح و حتی پرداخت سهم خودیاری نیز نیستند. البته در برخی مناطق، برای اجرای طرح هادی وام و تسهیلات دولتی به روستاییان داده شده، که

در این خصوص نیز وجود مشکلات اداری متعدد به‌ویژه نیاز به ضامن معتبر برای اخذ وام، مانع دسترسی سریع و آسان روستاییان به منابع مالی شده است. همچنین، شایان یادآوری است که بنا به مشاهداتی در سطح برخی از روستاهای مورد مطالعه، پس از تهیه و تصویب طرح، به‌علت وجود مشکلات مختلف که به برخی از مهم‌ترین آنها پیش‌تر اشاره شد، شرایط لازم برای عملیاتی شدن و پیاده‌سازی به‌موقع طرح فراهم نمی‌شود و در نتیجه، فاصله زمانی زیادی بین زمان تصویب طرح و اجرای آن به‌وجود می‌آید، که این مسئله نیز سبب کاهش اثربخشی طرح‌ها شده است.

جدول ۶- عامل مدیریتی - برنامه‌ریزی همراه با گویه‌ها و بار عاملی

بار عاملی	گویه‌ها	عامل
۰/۹۴۹	عدم مشارکت روستاییان در فرایند مدیریت طرح‌ها	مدیریتی -
۰/۹۶۴	زمان‌بر بودن و وجود موانع اداری برای دریافت پروانه ساخت و مجوز	
۰/۹۳۰	نیمه‌تمام رها شدن کارها و مشکل مدیریت در اجرا	برنامه‌ریزی
۰/۸۹۰	عدم تخصیص اعتبار و منابع مالی کافی به واحدهای خسارت‌دیده	
۰/۷۱۰	عدم تناسب طرح با نیازها و مسائل اصلی روستاییان	
۰/۷۰۱	عدم انعطاف طرح برای ایجاد تغییرات جزئی در آن با توجه به شرایط مناطق روستایی مختلف	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

عامل دوم بعد کالبدی است که مهم‌ترین هدف طرح‌های هادی روستایی محسوب می‌شود و به‌ویژه شامل نوسازی، اصلاح و بهسازی سکونتگاه‌ها و مسکن روستایی است که در این زمینه، به‌دلایل مختلف از جمله بافت متراکم، عرض کم معابر، عدم نیازسنجی و تناسب کم طرح‌ها با بافت و شرایط خاص اقلیمی، اجتماعی-فرهنگی و طبیعی مناطق روستایی، در عمل، اجرای طرح‌های هادی روستایی از اثربخشی کافی در بعد کالبدی برخوردار نبوده و منجر به ایجاد مشکلات متعدد در مناطق روستایی شده است. برای نمونه، در بیشتر روستاهای مورد مطالعه، اجرای طرح‌های سبب از بین رفتن بافت سنتی روستا و رواج الگوی شبه‌شهری و توسعه نامتقارن مسکن روستایی شده است؛ همچنین، بسیار مشاهده می‌شود که الگوی پیشنهادی ساخت‌وساز در قالب طرح‌های هادی با معماری بومی و اقلیمی منطقه چندان هماهنگی ندارد، که خود سبب بروز

.....تحلیل موانع اجرای طرح هادی در

پیامدهای منفی متعدد در روستاهای منطقه مورد مطالعه شده است. افزون بر مشکلات یادشده، تغییر کاربری اراضی روستا از کشاورزی به مسکونی در برخی روستاها از دیگر مشکلاتی است که در اثر اجرای طرح هادی پدید آمده، که این مسئله نیز به سهم خود منجر به ایجاد مسائل اجتماعی متعدد همچون افزایش بیکاری، کاهش درآمد روستاییان و مهاجرت افراد محلی به سوی شهرها شده است.

جدول ۷- عامل کالبدی همراه با گویه‌ها و بار عاملی

عامل	گویه‌ها	بار عاملی
کالبدی	سیمای نامناسب بدنه‌ها و فرسوده بودن ساختمان‌های روستا	۰/۸۹۸
	نامناسب بودن وضعیت معابر	۰/۸۱۰
	نامناسب بودن وضعیت دفع آب‌های سطحی	۰/۷۹۳
	توسعه نامتقارن بافت روستا	۰/۷۰۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

عامل سوم بعد زیست‌محیطی است. با توجه به نتایج تحلیل عاملی در زمینه زیست‌محیطی، یکی از عوامل ناکارآمدی طرح هادی روستایی و ناموفق بودن آن نبود یا کامل نبودن شرح خدمات مطالعه طرح در کل و به‌ویژه عدم مطالعه زیست‌محیطی بوده و برای مکان‌گزینی و نیز مسائل و مشکلات مرتبط با آن چاره‌اندیشی نشده است. هرچند، اجرای طرح هادی با رضایت نسبی روستاییان همراه بوده، اما از نظر زیست‌محیطی، موفقیت‌آمیز نبوده است و مشاوران و کارشناسان طراحی و تهیه طرح‌ها اغلب از آن به‌مثابه یک مسئله فرعی عبور کرده‌اند؛ به دیگر سخن، علی‌رغم ارتباط نزدیک بین تغییرات کالبدی در روستاها و ابعاد بوم‌شناختی و زیست‌محیطی، به دلیل ضعف مدیریتی، نبود تفکر نظام‌مند و جامع و نیز حاکم بودن نگرش کالبدی، طرح‌های هادی روستایی در عمل بیشتر روی ساخت‌وساز مسکن روستایی متمرکز شده‌اند و سایر ابعاد به‌ویژه جنبه‌های زیست‌محیطی نادیده انگاشته شده و از جایگاهی ویژه و مدون برخوردار نیست. بدین ترتیب، اجرای طرح هادی در روستاهای مشمول به ایجاد مشکلات زیست‌محیطی متعدد همچون آسیب دیدن محیط طبیعی در محدوده اجرای

طرح‌ها، تخریب چشم‌اندازهای طبیعی، تغییر مسیر شبکه آبراه‌های طبیعی در روستا، و به‌ویژه به گسترش آلودگی‌های زیست‌محیطی (به دلیل عدم مکان‌یابی مناسب دفع زباله‌ها و پسماندها در روستاها و یا آلودگی ناشی از فضولات حیوانی در سطح روستاها به‌علت نفوذناپذیر بودن آسفالت و باقی ماندن آنها بر سطح معابر) انجامیده است. در این زمینه، با توجه به موقعیت جغرافیای خاص روستاهای مورد مطالعه و کوهستانی بودن این روستاها، اثرات اجرای طرح هادی بر ساختار توپوگرافی روستاها ملموس‌تر و دارای اهمیت بیشتری است، چراکه عملیات عمرانی چون خاک‌برداری معابر و تسطیح اراضی در این روستاها غیرممکن بوده و یا در صورت انجام، سبب فعال شدن برخی پدیده‌های زیست‌محیطی همچون فرسایش خاک شده است. به‌منظور بررسی میزان تأثیر هر کدام از عوامل در قالب یک مانع در اجرای طرح هادی، اقدام به بررسی داده‌ها از طریق آزمون آماری شد.

جدول ۸- عامل زیست‌محیطی همراه با گویه‌ها و بار عامی

عامل	گویه‌ها	بار عامی
	ایجاد تغییرات منفی در توپوگرافی روستا بویژه ایجاد فرسایش خاک	۰/۸۹۶
	تغییر مسیر شبکه آبراه‌های طبیعی در روستا	۰/۷۷۹
زیست‌محیطی	از بین رفتن اراضی کشاورزی و تبدیل آنها به کاربری‌های غیر زراعی	۰/۷۱۶
	از بین بردن پوشش گیاهی در محدوده اجرای طرح‌های هادی	۰/۶۸۲
	گسترش آلودگی فضولات حیوانی در سطح روستا	۰/۶۳۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق

عامل چهارم بعد دانشی-اطلاعاتی است. یکی دیگر از موانع و محدودیت‌های طرح هادی روستایی اثرات عدم آشنایی به محیط روستایی است، چراکه بیشتر مدیران، پیمانکاران و مشاوران طرح‌ها از شناخت و آشنایی کافی با محیط‌های روستایی به‌ویژه بافت خاص اجتماعی-فرهنگی روستاها برخوردار نبودند، که خود منجر به بروز مشکلات عدیده و کند شدن روند اجرای طرح شده است. با وجود چنین مشکلاتی، هیچ برنامه آموزشی خاصی از سوی نهادهای ذی‌ربط در منطقه مورد مطالعه برای افزایش سطح اطلاعات مدیران و پیمانکاران در زمینه محیط و

.....تحلیل موانع اجرای طرح هادی در

فرهنگ مناطق روستایی اجرا نشده است. پایین بودن سطح آگاهی و شناخت مردم محلی از طرح هادی روستایی و اهداف آن نیز از دیگر مشکلات اجرای این طرح است. یکی از دلایل اصلی این مسئله نبود برنامه‌های آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی کافی به منظور ارائه اطلاعات لازم به روستاییان در مورد طرح هادی و راه حل اجرای آن است و حتی گاهی مشاهده می‌شود که در برخی از مناطق روستایی مورد مطالعه، پس از خروج پیمانکاران اجرایی بنیاد مسکن از روستا، هنوز مجری فعالیت‌های انجام شده برای افراد محلی مشخص نیست و در این زمینه، آنها آگاهی لازم را ندارند.

جدول ۹- عامل دانشی - اطلاعاتی همراه با گویه‌ها و بار عاملی

عامل	گویه‌ها	بار عاملی
دانشی -	فرهنگ مناطق روستایی	۰/۷۵۲
اطلاعاتی	عدم آشنایی مدیران، پیمانکاران و مشاوران طرح‌ها با محیط‌های روستایی	۰/۶۳۳
	عدم آشنایی کم دهیاران با ضوابط و مقررات طرح	۰/۶۵۴
	نبود برنامه‌های آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی به منظور اطلاع‌رسانی به روستاییان در مورد طرح	۰/۷۲۳
	عدم ارائه آموزش‌های لازم به پیمانکاران و مدیران اجرایی طرح به منظور آشنایی با محیط و	۰/۷۵۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق

عامل پنجم و آخر نیز بعد فنی است. در این زمینه، با توجه به نتایج تحقیق، به نظر می‌رسد که اجرای طرح هادی روستاهای مورد مطالعه در بعد فنی از تأثیرگذاری کمی برخوردار بوده است. نقایص فنی در طراحی و اجرای طرح هادی روستایی به دلیل نبود نظارت و کنترل کافی از سوی سازمان‌ها و نهادهای ذی‌ربط و نیز نامرغوب بودن مصالح ساختمانی به کارفته در ساخت و ساز مسکن (به دلیل محدودیت منابع مالی و عدم دسترسی روستاییان به وام و اعتبارات کافی) منجر بدان شده است که در برخی از مناطق روستایی، کیفیت ساخت و سازها به ویژه از نظر رعایت اصول مقاوم‌سازی تا حدود زیادی افت کند و از استانداردهای لازم در این زمینه برخوردار نباشد، که این مسئله در دراز مدت می‌تواند

مشکلاتی بسیار حادث تر به ویژه در مواقع بحرانی همچون وقوع بلایای طبیعی مانند زلزله، سیل و... ایجاد کند.

جدول ۱۰- عامل فنی همراه با گویه‌ها و بار عاملی

بار عاملی	گویه‌ها	عامل
۰/۶۲۲	نامرغوب بودن مصالح ساختمانی مورد استفاده در ساخت سکونتگاه‌ها	
۰/۵۹۱	وجود نقایص فنی در طراحی و اجرای طرح	فنی
۰/۵۶۳	کیفیت پایین ساخت‌وسازهای روستایی	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

هرچند، اجرای طرح هادی روستایی دارای اثرات مثبت در ابعاد مختلف برای روستاهای کشور بوده و حتی زمینه را برای کاهش شکاف بین روستا و شهر ایجاد کرده، ولی به لحاظ رویکرد حاکم بر تهیه آن، جامعه روستایی را با چالش‌هایی نیز روبه‌رو ساخته است. تجربه نزدیک به شش دهه برنامه‌ریزی در کشور نشان داده که برنامه‌ریزی فن محور و متمرکز با روش‌شناسی اثبات‌گرایانه نه تنها نتوانسته است تحولات اساسی را در روستاهای کشور به دنبال داشته باشد، بلکه زمینه برخورد تک‌ساختی و بخشی را فراهم ساخته است، به گونه‌ای که هنوز شاخص‌های توسعه در روستاهای کشور در سطح مطلوب قرار ندارند. به‌طور کلی، یافته‌های پژوهش حاضر حاکی از آن بود که اجرای طرح هادی در مناطق روستایی شهرستان تبریز با مشکلات و موانع متعدد در زمینه‌های مختلف مواجه است که بر اساس نتایج تحلیل عاملی، این مشکلات در قالب پنج دسته عامل‌های مدیریتی-برنامه‌ریزی، کالبدی، زیست‌محیطی، دانشی-اطلاعاتی و فنی قرار گرفته و در حدود ۷۱/۷۳ درصد از کل واریانس مشکلات اجرای طرح هادی در مناطق روستایی شهرستان تبریز را تبیین کرده‌اند. در این میان، عامل مدیریتی-برنامه‌ریزی با تبیین ۳۶/۲۴ درصد از واریانس کل، بیشترین میزان واریانس را به خود اختصاص داده است. یافته‌های این بخش با نتایج مطالعات متعدد از جمله رضایی و شوکتی

.....تحلیل موانع اجرای طرح هادی در

مقانی (Rezaei and Shokati Amqani, 2014)، فزونی اردکانی و حیاتی (Fozuni Ardakani, and Hayati, 2011) و شیجی و همکاران (Shijie et al., 2012) مطابقت دارد. عامل دوم که در حدود ۱۱/۲۹ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده، عامل کالبدی است. عامل با تبیین حدود ۸/۴۶ درصد از واریانس کل عامل زیست محیطی است که اهمیت آن بر اساس یافته‌های پژوهش‌های مولایی و تحویل‌داری (Molaei and Tahvildari, 2015) و رضایی و شوکتی آملی (Rezaei and Shokati Amqani, 2014) مورد تأیید قرار گرفته است. عامل چهارم، بعد دانشی-اطلاعاتی، در حدود ۸/۳۷ درصد و عامل پنجم، بعد فنی نیز در حدود ۷/۳۶ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج اولویت‌بندی مشکلات اجرای طرح هادی در روستاهای مورد مطالعه نشان داد که عدم مشارکت روستاییان در فرآیند مدیریت طرح‌ها، عدم تناسب طرح با نیازها و مسائل اصلی روستاییان، عدم آشنایی مدیران، پیمانکاران و مشاوران طرح‌ها با محیط‌های روستایی، نیمه‌تمام رها شدن کارها و مشکل مدیریت در اجرا و سیمای نامناسب بدنه‌ها و فرسوده بودن ساختمان‌های روستا، به ترتیب، بیشترین میزان اولویت را کسب کرده‌اند. این نتایج نشان می‌دهد که دست‌اندرکاران اجرایی این طرح‌ها باید پیش از آغاز هرگونه اقدام برای عملی ساختن برنامه‌های خود، با روستاییان مورد نظر صحبت کنند تا از این رهگذر، هم به جلب مشارکت آنها در اجرای طرح بپردازند و هم با توجه به نیازهای اساسی آنها برنامه خود را به پیش برند. اما پنج گویه گسترش آلودگی زیست محیطی به ویژه هوا به دلیل عدم مکان‌یابی مناسب دفع زباله‌ها و پسماندها، نبود امکانات تفریحی و ورزشی در سطح روستا و عدم رسیدگی و توجه به بافت‌های ارزشمند و فرهنگی روستا، کیفیت پایین ساخت‌وسازهای روستایی، نامرغوب بودن مصالح ساختمانی مورد استفاده در ساخت سکونتگاه‌ها و از بین رفتن پوشش گیاهی در محدوده اجرای طرح‌های هادی، از نظر پاسخ‌گویان، کمترین میزان اولویت را به خود اختصاص داده‌اند. آنچه مسلم است، عدم توجه جدی برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران اجرای طرح‌های هادی به مشکلات یادشده در ابعاد مختلف موجب ناکارآمدی و عدم اثربخشی

طرح‌ها و در نتیجه، اتلاف و هدررفت منابع می‌شود، که خود می‌تواند به‌ویژه در بلندمدت، چالش‌هایی عمده را بر سر راه توسعه مناطق روستایی در سطح شهرستان تبریز پدید آورد و روند توسعه را با دشواری و کندی مواجه سازد. از این رو، ضروری است با برخورداری از دیدی نظام مند و جامع برای توجه به مشکلات اجرای طرح‌های هادی در تمامی ابعاد یادشده و نیز با در نظر داشتن بسترهای فرهنگی-اجتماعی روستاهای مورد مطالعه، راهکارهایی واقع‌بینانه و عملی بررسی، تدوین و ارائه شوند. در این راستا، توجه به پیشنهادهای زیر می‌تواند مفید واقع شود:

- ۱- با توجه به پایین بودن سطح مشارکت افراد محلی در طرح‌های هادی در روستاهای مورد مطالعه، لازم است به‌منظور انطباق نتایج طرح با خواسته‌ها و نیازهای ذی‌نفعان، زمینه‌های مشارکت آنها در فرآیند تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی فراهم شود. بدین منظور، حضور فعال نمایندگان منتخب روستاییان و نهادهای فعال محلی در مراحل تهیه، تصویب و اجرای طرح‌های هادی بسیار اهمیت دارد و می‌تواند متضمن ارتقای کیفیت این طرح‌ها باشد. در این زمینه، همچنین، استفاده از افراد بومی به‌ویژه در فرآیند اجرای طرح‌ها می‌تواند باعث تقویت احساس مسئولیت و تعهد روستاییان نسبت به طرح‌ها شود.
- ۲- با در نظر گرفتن مشارکت کم مردم در طرح‌های هادی روستایی به‌دلیل ضعف بنیه مالی روستاییان، شایسته است برای اجرای طرح‌های هادی، وام و اعتبارات کافی متناسب با هزینه اجرای طرح به روستاییان داده شود. البته برای پرداخت وام، باید شرایط اداری و به‌ویژه نیاز به ضامن معتبر تا حد امکان تسهیل شود.
- ۳- با توجه به نتایج تحلیل عاملی و قرار گرفتن عامل کالبدی در جایگاه اولویت دوم، باید در تهیه طرح‌های هادی روستایی، نکاتی همچون هویت تاریخی و فرهنگی، بافت کالبدی روستا، معماری سنتی و بومی روستا مورد توجه قرار گیرند و از طریق اعمال نظارت و کنترل، از افزایش الگوهای شبه‌شهری در روستاها و تقلید کورکورانه از طرح‌های شهری تا حد امکان اجتناب شود.

.....تحلیل موانع اجرای طرح هادی در

۴- با توجه به نتایج تحلیل عاملی و قرار گرفتن عامل زیست محیطی در اولویت سوم و مشکلات زیست محیطی متعدد پدید آمده در اثر اجرای طرح هادی، لازم است نکاتی همچون اصلاح و تکمیل شرح خدمات تهیه طرح‌ها و ارتقای جایگاه مطالعات زیست محیطی در آن، استفاده از نظرات کارشناسان آشنا به مسائل زیست محیطی در فرآیند مطالعه و تهیه طرح هادی روستایی، شناسایی و ارائه تدابیر به موقع برای بهسازی و نوسازی محدوده‌هایی که در معرض سوانح طبیعی قرار دارند، شناسایی ویژگی‌های روستا با مطالعات دقیق با تأکید بر مسائل زیست محیطی روستا و تأکید بر رویکرد بوم‌محور در تهیه طرح‌ها در روستاهای مختلف مورد مطالعه، به گونه‌ای جدی‌تر، مورد توجه برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران طرح قرار گیرند.

۵- از آنجا که نتایج تحلیل عاملی حاکی از قرار گرفتن عامل دانشی-اطلاعاتی در اولویت چهارم بوده، شایسته است از طریق تدوین و اجرای برنامه‌های اطلاع‌رسانی منسجم از قبیل تهیه و پخش فیلم‌های مستند، طراحی و توزیع انواع پوسترها، بروشورها و دیگر مواد چاپی، برگزاری گردهمایی‌ها و جلسات سخنرانی و تدابیری از این دست، سطح اطلاعات و آشنایی روستاییان و دست‌اندرکاران و مجریان طرح و ... افزایش یابد.

۶- به دلیل قرار گرفتن اکثر روستاهای مورد مطالعه در مناطق کوهستانی، باید نظارت فنی بر میزان ساخت‌وسازها در زمین‌های با شیب زیاد و خطر رانش مورد توجه قرار گیرد.

منابع

1. Baqlani, K. (2007). Evaluation of implementation of the Rural Guide [Hadi] Plans in Ilam County (case study: Fatemiyeh and Haft-Cheshmeh villages). Master's Thesis for Geography and Rural Planning, University of Tehran. (Persian)
2. Bauer, S. and Budjurova, E. (Eds) (2011). Issues and challenges in rural development: compendium of approaches for socio-economic and ecological development in developing countries (Vol. 3). Germany: Margraf Publishers GmbH.

3. Fozuni Ardakani, Z. and Hayati, D. (2011). A cretics on the implementation of the Rural Guide [Hadi] Plan with a view to the experience of Sepidan, Fars, *Proceedings of the First Congress of National Science and Technology in Agriculture*, Zanjan, University of Zanjan. (Persian)
4. Gibson, K., Cahill, A. and McKay, D. (2010). Rethinking the dynamics of rural transformation: performing different development pathways in a Philippine municipality. *Journal of Transactions of the Institute of British Geographers*, 7(35): 632-657.
5. Golmohammadi, F. and Mohammadzadeh, M. (2015), Evaluating the outcomes and impacts of applying the Rural Guide [Hadi] Plan (case study: Dareh Abbas and Foorkhas villages of Darmian in South Khorasan province). International Conference on Sustainable Development with a Focus on Agriculture, Environment and Tourism, 16-17 September 2015, Tabriz, Iran. (Persian)
6. Holand, J. Burian, M. and dixey, I. (2003), tourism in poor rural areas, diversifying the Product and expanding the benefits in Rural, Paper no12.
7. Kalantari, Kh. and Khajeh-Shahkouhi, A. (2002). Review of implementation problems and obstacles of rural Improvement and physical projects in viewpoints of rural household heads in Gorgan County, *Journal of Agricultural Economics and Development*, 10(38): 185-199. (Persian)
8. Long, H., Zou, J., Pykett, J. and Li, Y. (2011). Analysis of rural transformation development in China since the turn of the new millennium. *Journal of Applied Geography*, 31(1): 1094-1105.
9. Liu, Y.S. (2007). Rural transformation development and new countryside construction in eastern coastal area of China. *Acta Geographica Sinica*, 62: 563-570.
10. Mobarak, O. (2011). Evaluation of physical-spatial effects of implementation of Rural Guide [Hadi] Plans in Pirkandi village of Khoy County. Proceedings of the 3rd National Geography Conference, Tehran, 3: 1-8. (Persian)
11. Molaei Hashjin, N. (2002). An analysis on application of geography to physical development planning of rural settlements in Iran. *Journal of Geographic Space*, 2(6).
12. Molaei, N. and Tahvildari, M. (2015). Analysis of environmental, socio-cultural and physical-space barriers. Implementation of conductive plans in mountain villages with sustainable development approach in Rezvanshahr city, *National Conference on Civil and Architectural Approaches to Sustainable Development*. (Persian)

.....تحلیل موانع اجرای طرح هادی در

13. Rabieifar, V., Sanati Monfared, S., Sashourpour, M. and Hazrati, M. (2015). Analysis and assessment of implementation impacts of the Rural Guide [Hadi] Plan on the socio-economic developments in rural settlements (case study: Zanjan province). *Regional Planning Quarterly*, 5(17): 75-90. (Persian)
14. Rezaei, R. and Shokati Amqani, M. (2014). Studying and analyzing the barriers of implementing the Rural Guide [Hadi] Plans in the rural regions of Osko County (case study: Sarin Dizaj village). *Geographic Space*, 14(45): 63-80. (Persian)
15. Shijie, J., Liyin, S. and Li, Z. (2012). Empirical study on the contribution of infrastructure to the coordinated development between urban and rural areas. *Procedia Environmental sciences*, 4(11): 1113-1118.

Analyzing the Implementation Obstacles of Rural Guide Plans in Rural Areas of Tabriz County in Iran

H. Khodaei Estiyar^۱, A. Asadi^۲, F. Amani^۳

Received: 15 April, 2017

Accepted: 3 December, 2019

Abstract

In the last few decades, due to the importance of rural development in national development process, Iran's villages have experienced relatively significant changes in the life of their residents and theirs as well; thus, there were introduced different approaches to achieve the rural development goals, one of the most important of which was the implementation of Rural Guide [Hadi] Plan. Despite initial objectives and programs for rural development projects in different parts of the country, according to the evidence, the preparation and implementation of the plan faced several problems in various aspects, in effect. This study aimed at investigating and analyzing the implementation obstacles of the Rural Guide [Hadi] Plans in rural areas of Tabriz County in Iran. The statistical society included all the heads of rural households residing in the villages with more than 300 households where the concerned plans had been completed by the end of 2011. Among the statistical society, 362 household heads were selected as sample by using Cochran's formula. A stratified random sampling method was used to obtain the sample and questionnaire. After validating the questionnaire, a pre-exam was conducted to establish its reliability, and the Cronbach's alpha was 0.71. To identify indicators of factors related to "the problems of Guide [Hadi] Plan in rural areas of Tabriz County", an exploratory factor analysis was used. The study results showed that five factors of managerial-planning, physical, environmental, knowledge-information, and technical explained about 73.71 percent of the total variance. Prioritizing the problems of the plan also showed that lack of rural people's participation in the project management process, the mismatch between the needs and the main issues of the rural people, and unfamiliarity of project

۱. MSc in Agricultural Management, Tehran University, Karaj, Iran (hasan_khodayi@yahoo.com).

۲. Corresponding Author and Professor, Compus of Agriculture and Natural Resources, Tehran University, Karaj, Iran (Aasadi@ut.ac.ir).

۳. MSc in Agricultural Management, Tehran University, Karaj, Iran (Famani7@ut.ac.ir).

.....تحليل موانع اجراى طرح هادى در

managers, contractors and consultants with rural areas were placed at the first to third ranks, respectively.

Keyword: *Rural Guide [Hadi] Plan, Implementation Obstacles, Tabriz (County).*